

feelings, to respect the law «zero-zero» (about punctuality), usually raised hand, no estimates confidentiality rule «stop». Characterized key areas of work with pupils in temporary stay and are examples of topics for interactive sessions for each area.

Keywords: interactive exercises, students, institutions of temporary stay, self-realization, self-actualization, the components of the interactive sessions.

УДК 376.63

Синякова В.Б.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ ІЗ НЕПОВНИХ РОДИН

У статті подано підходи до організації процесу гендерної соціалізації дівчат-підлітків з неповних родин. Деталізовано переваги вивчення досвіду впровадження гендерної освіти в Україні, соціалізації дівчат-підлітків шляхом аналізу наявного навчально-методичного забезпечення гендерної соціалізації цієї категорії клієнтів. Представлено основні види методичної допомоги з питань гендерного виховання дітей різних вікових груп та студентської молоді. Визначено особливості соціально-педагогічної роботи щодо гендерної освіти в Україні. Охарактеризовано тенденції гендерної освіти України, що потребують саме соціально-педагогічного забезпечення та завдання провідних напрямків гендерної освіти в Україні. Надано характеристику окремих форм роботи, щодо гендерного виховання дівчат-підлітків з неповних родин. Зазначено наступне: різноманітна робота гендерного спрямування із школярами та вчителями в Україні проводиться. Хоча, безперечно, її зміст, систематичність та рівень організації потребує удосконалення, зокрема, і в плані врахування категорії самих школярів за віковою, статевою чи соціальною ознакою (із неповних родин).

Ключові слова: гендерне виховання, гендерна культура, гендерні лабораторії, гендерні студії, гендерний театр.

Однією із головних домінант соціального розвитку в підлітковому віці є наслідування ролей чоловіка і жінки, батьківської й материнської моделі поведінки та на основі цього сприймання себе в навколишньому світі. Батьківська сім'я є також найбільш важливим чинником становлення гендерної ідентичності підлітків, їх гендерної культури та поведінки. Особливо це стосується неповних родин, де особливо яскраво простежується порушення ідентифікації з образом батьків у результаті засвоєння дітьми дисгармонійних настановлень маскулінності /фемінінності.

Варто підкреслити, що для дитини підліткового віку такі поняття, як «справжній хлопець», «справжня дівчина» невід'ємні від її прагнення до дорослості та самостійності. Зрозуміло, що дівчата за своєю природою та вихованням помітно відрізняються від хлопців, зокрема здатністю тонше відчувати, переживати і виразніше, ніж чоловіки, виявляти свої внутрішні переживання у зовнішній поведінці. Усі згадані жіночі риси не виникають самі по собі, завдяки одним лише вродженим, природним схильностям (хоча природа в цьому теж відіграє важливу роль). Так само одна природа не може забезпечити формування особистості мужнього, відважного, хороброго, розсудливого та врівноваженого чоловіка. Названі риси у представників жіночої та чоловічої статі є, передусім, результатом виховання як загального або, як ми його назвали б, соціального, і специфічного – тобто гендерного виховання, так і

батьківського (сімейного). Разом із тим, нами встановлено, що дівчата-підлітки, котрі виховуються в неповних родинях, мають деформовані гендерні установки та стереотипи, що відображається у порушенні гендерної ідентичності та відповідно у виконанні гендерних ролей. Отже, означена категорія потребує організацію гендерної соціалізації відповідно до означених потреб, що і є *метою* розгляду нашої статі.

Враховуючи актуальність окресленої проблеми, нами була зроблена спроба вивчення досвіду впровадження гендерної освіти в Україні соціалізації дівчат-підлітків шляхом аналізу наявного навчально-методичного забезпечення гендерної соціалізації цієї категорії клієнтів. Результати пошукової роботи дозволили зробити низку висновків. Нами було встановлено, що на сьогодні у багатьох ВНЗ Києва, Харкова, Львова, Одеси, Луганська, Тернополя, Житомира, Луцька, Сум та інших міст України впроваджені у навчальний процес курси гендерного спрямування, що забезпечують ознайомлення студентів із гендерною теорією та практикою. Зокрема, у Національному університеті «Києво-Могилянська академія»: спецкурс «Гендерні дослідження в соціології» (автор С. Оксамитна) та психологічний спецкурс «Гендерна соціалізація» (автор О. Луценко); у Харківському національному університеті спецкурс з філософії «Феміністська теорія» (автор І. Жеребкіна) та ін. За окремими із них підготовлено і навчально-методичні праці [1; 5]. Разом з тим ці курси переважно є вибірконими, а відвідують їх в основному дівчата. Діють також гендерні лабораторії, науково-дослідницькі центри (з 1994 р. – Одеський науковий центр жіночих досліджень; з 2001 р. – Науковий центр гендерних досліджень при Миколаївському педагогічному університеті та ін.), гендерні студії із досліджень фемінінності та маскулінності (з 2002 р. – Центр гендерних студій при Тернопільському державному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка та ін.). Найбільш активна робота у цьому плані проводиться Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка. Так, із 2002 року тут працює Школа гендерної рівності, яка надає методичну допомогу з питань гендерного виховання дітей різних вікових груп та студентської молоді [4], організовує та проводить навчальні тренінги [8], семінари для волонтерів, готує їх до роботи щодо пропагування егалітарних гендерних орієнтирів серед однолітків.

Нами також встановлено, що на базі Сумського міського гендерного центру функціонує лабораторія гендерних досліджень та періодично відбуваються науково-методичні семінари для дипломників, магістрантів та аспірантів вищих навчальних закладів міста під спільним гаслом «Гендерні проблеми наукового знання». Водночас слід зауважити, що більшість із указаних форм роботи орієнтована на ознайомлення із гендерною проблематикою у студентському віці. Але студенти – вже сформовані особистості зі своїми цінностями, ідеалами, уподобаннями, переконаннями, що мають зазвичай досить стереотипний характер, тому важко піддаються переосмисленню, не дивлячись на ті переваги, які пропонує гендерний вимір буття.

Можна назвати також окремі заходи, що проводяться в межах держави. Це – Всеукраїнська науково-практична конференція «Гендерні проблеми в умовах глобалізації: реалії та перспективи», Експертні консультації з інституціоналізації гендерної освіти (14 січня 2010 року), Всеукраїнський гендерний освітній Форум «Через освіту до рівності» (17-18 лютого 2010 року) за сприяння ПРООН в Україні та ін. Однак, як показує досвід, участь у них беруть переважно науковці, а не педагоги-практики, що безперечно, сприяє актуалізації низки гендерних проблем, але не прямому їх вирішенню, зокрема у школі.

Слід відзначити і низку позитивних моментів. З 2006 року гендерні підходи почали інтегруватися у зміст та організацію навчального процесу у Житомирському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, що відобразилося у викладанні

курсів гендерного спрямування. На сьогодні практично всі обласні заклади системи післядипломної освіти проводять тренінги для різних категорій слухачів курсів під загальною тематикою «Гендерна обізнаність» [8]. Тренерами виступають провідні українські фахівці у цій сфері – С. Вихор, О. Кізь, О. Кікінежді, Л. Ковальчук, О. Смука та ін. Однак при загальній позитивній оцінці такої роботи слід відзначити, що курсову перепідготовку вчителів проходять в середньому раз у п'ять років. А це, безперечно, не може забезпечити систематичного поновлення їхніх знань і навичок у сфері гендерної проблематики, а також їх глибини.

Аналіз педагогічного досвіду показує, що окремими фахівцями розроблено та впроваджено у практику шкільні навчально-розвиваючі програми для педагогів. Наприклад, С. Вихор упродовж 2002-2004 н.р. впроваджувався спецкурс «Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами» для вчителів загальноосвітніх шкіл м. Тернополя. Під загальною тематикою «Гендерні аспекти фахової діяльності учителів» проводяться заходи і в деяких інших школах. Так, у березні місяці 2011 року у рамках такого тренінгу *педагогами* Ю. Галустян, С. Губіною, Л. Гук, Я. Моргуном, А. Тимченко під керівництвом О. Желіби було організовано чотири зустрічі у Шендерівському НВК Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. У листопаді 2011 року О. Цибізовою, психологом Соціально-психологічного Центру м. Славутич, було проведено тренінг «Гендерні аспекти в діяльності педагога» для вчителів міста. Такі заходи, безумовно, сприяють дотриманню гендерної рівності у системі освіти. Разом із тим, слід відзначити, що вони, як правило, не є систематичними, а їх тривалість не дозволяє говорити про достатню глибину висвітлення порушених питань та про отримання належної методичної підготовки їх учасниками.

Щодо організації практичної роботи гендерного спрямування із самими учнями, то нами встановлено, що, наприклад Т. Вознюк, класним керівником Миротинської ЗОШ І-ІІ ст. Здолбунівського району Рівненської області, у посібнику «Гендерний аспект виховання. Роздуми. Тривога. Оптимізм.» [2] представлено тренінгові заняття та лекція, які допоможуть класному керівнику під час проведення уроків гендерної рівності; *І. Зозуля*, учитель Нікопольської гімназії №7 Дніпропетровської області, проводить «Тренінгові заняття з гендерного виховання». Разом із тим, їх авторами не даються конкретні рекомендації щодо категорії їх учасників (віку, статі чи інших характеристик).

Дієвим у процесі гендерної соціалізації школярів можна вважати впровадження курсу «Ми різні – ми рівні» (під редакцією О. Семіколенової), який передбачає засвоєння підлітками основ гендерної культури. Окремі заняття курсу використовуються і педагогами Білоцерківських шкіл, де автор проводила дослідницьку роботу. Водночас слід зауважити, що цей курс розрахований на школярів юнацького віку, а не підліткового, який є сензитивним у цьому плані.

Починаючи із 2002 року у Києві за ініціативою Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» на базі Школи Рівних Можливостей створений Гендерний інтерактивний театр. Сьогодні в його репертуарі більше десяти діючих вистав, у яких задіяні близько сотні підлітків та молоді. Саме тому вони найкраще сприймаються саме дитячою та молодіжною аудиторією. Вистави театру присвячені різним соціальним проблемам. Це: гендерна вистава «Він і Вона» (розподіл обов'язків залежно від гендерних ролей, розкриття гендерних стереотипів); агітаційне дійство «Мовчати не треба!» (заклик до тих, хто страждає від гендерного насильства); театр танцю «Woman» (гумористичний танець про пошуки «справжньої» дівчини); драматична гендерна вистава «Квіти життя» (трагедія ненародженої дитини і жінки, що не стала матір'ю) та ін. Авторським колективом – Л. Колос, Т. Лях, Я. Немою – підготовлено навіть

відповідний навчальний посібник щодо методики його організації. Це посприяло за прикладом київського Гендерного інтерактивного театру створенню подібних театральних колективів у Івано-Франківську, Вінниці, Львові, Луганську, Севастополі, Одесі. Безперечно такі театри виконують роль просвітницьких кампаній, однак, знову ж таки, по-перше, самі вистави не є систематичною формою роботи; по-друге, вони орієнтовані переважно на актуалізації гендерної проблематики, а не на поступове, наполегливе цілеспрямоване формування гендерної ідентичності, гендерної культури та поведінки; і, по-третє, вони не орієнтовані безпосередньо на таку категорію клієнтів, як дівчата-підлітки із неповних родин.

Позитивною у плані реалізації завдань гендерної соціалізації можна вважати також ініціативу Програми розвитку ООН (ПРООН), підтриману Міністерством освіти і науки та Міністерством сім'ї, молоді і спорту, щодо проведення у вересні 2007 року «Урок гендерної грамотності для школярів» усіх рівнів середньої освіти. ПРООН не лише запропонувало цю ідею, але й підтримало її методично: були розроблені методичні вказівки для вчителів. Водночас О. Плахотнік, аналізуючи такі методичні вказівки, вказує, що розділ «Базова інформація для вчителя», на жаль, написаний занадто складно й заплутано. Орієнтуючись на нього, пересічний учитель навряд чи зможе розібратися в хитросплетіннях гендерної теорії, а отже, навіть добросовісно організувавши гендерний урок, буде спиратися на власний досвід і власне (переважно буденне) розуміння гендерної проблематики». Окрім того, дослідниця зауважує, що конкурс малюнків чи просто бесіда є, можливо, найкращим варіантом проведення такого заходу не завжди компетентними у цьому питанні вчителями. Цілком можна погодитися також із зауваженнями Т. Дороніної, яка говорить, що «про проведення цих уроків звітувалися, але що це були за уроки? Хто їх проводив? Чи достатньо повно та правильно самі вчителі розуміються на гендерних проблемах? Чи не можуть призвести ці «благі наміри» до протилежного результату – замість корекції та подолання до ще більш міцного укорінення стереотипів та хибних уявлень?» [6].

Слід звернути увагу і на той момент, що «Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року», а також Наказ МОН № 836 від 10 вересня 2009 р. «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» обумовлюють необхідність проведення таких уроків щорічно. Однак постає запитання: про яку їх ефективність може йти мова при такій частоті проведення?

Підсумовуючи вище означені положення можна констатувати наступне: різноманітна робота гендерного спрямування із школярами та вчителями в Україні проводиться. Хоча, безперечно, її зміст, систематичність та рівень організації потребує удосконалення, зокрема і в плані врахування категорії самих школярів за віковою, статевою чи соціальною ознакою (із неповних родин). Водночас, нами не виявлено практично ніяких систематичних заходів, які б спрямовувалися на батьків, на корекцію традиційних гендерних стереотипів, які вони реалізують у процесі виховання дітей, а також на формування у них позитивного досвіду гендернорольової поведінки на егалітарній основі. А це значить, що дівчина-підліток, тим більше із неповної родини, може отримати у родині такі основи гендерного виховання, що подальша коректувальна робота буде безрезультатною. Слід також підкреслити, що, незважаючи на існуючу роботу гендерного спрямування, рівні гендерної соціалізованості дівчат-підлітків із неповних родин є яскравим доказом її слабкої результативності.

Таким чином, враховуючи загальний недостатній рівень гендерної соціалізованості дівчат-підлітків із неповних сімей, відсутність належного методичного забезпечення організації соціалізуючих впливів батьками і педагогами на гендерній

основі, постає необхідність розробки необхідного навчально-методичного інструментарію.

Використана література:

1. Бут Л. О. Гендерна освіта в вузі : у 2-х ч. : навч.-метод. посіб. для викладачів соц.-гум. дисциплін та студ. ВНЗ / Л. О. Бут, О. А. Луценко. – Суми : СумДПУ, 2001. Ч.1. Спецкурси. – 2001, – 106 с.
2. Вознюк Т. С. Гендерний аспект виховання. Роздуми... Тривога... Оптимізм....: посібник [Електронний ресурс] – Рівне, 2011. – 33 с. – Режим доступу : <http://teacherjournal.com.ua/shkola/klasnomu-keirvniku/1632-gendernij-aspekt-vihovannya.html>
3. Гендерний інтерактивний театр : навч.-метод. посіб. для бажаючих створити власний театр / Автор кол. : Я. Нємая, Л. Колос, Т. Лях та [ін.] ; під заг. ред. Л. Колос. – К. : Школа рівних можливостей, 2005. – 100 с.
4. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства : навч. посібник / Т. В. Говорун, В. П. Кравець, О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 144 с.
5. Горностаї П. П. Програма авторського навчального курсу «Гендерні ролі та гендерно-рольові конфлікти». – К. : ІСПП, 2001. – 19 с.
6. Дороніна Т. О. Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи // Вісник Черкаського університету. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – № 147. – С. 61—66. – (Серія педагогічні науки).
7. Дороніна Т. О. Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи // Вісник Черкаського університету. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – № 147. – С. 61—66. – (Серія педагогічні науки).
8. Кікінежді О. М. Особливості гендерної соціалізації депривованого юнацтва : навч. посібник / О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 176 с.
9. Кікінежді О. М. Формування гендерної культури молоді : наук.-метод. матеріали до тренінгової програми : навч. посібник / О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь. – [2-ге вид.]. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – 180 с.

СИНЯКОВА ВЕРА БОГДАНОВНА. Реализация процесса гендерной социализации девочек-подростков из неполных семей.

В статье представлены подходы к организации процесса гендерной социализации девочек-подростков из неполных семей. Детализировано преимущества изучения опыта внедрения гендерного образования в Украине социализации девочек-подростков путем анализа имеющегося учебно-методического обеспечения гендерной социализации этой категории клиентов. Представлены основные виды методической помощи по вопросам гендерного воспитания детей разных возрастных групп и студенческой молодежи. Определены особенности социально педагогической работы по гендерному образованию в Украине. Охарактеризованы тенденции гендерного образования Украины, требующих именно социально-педагогического обеспечения и задачи ведущих направлений гендерного образования в Украине. Охарактеризованы отдельные формы работы, по гендерному воспитанию девочек-подростков из неполных семей. Указано следующее: разнообразная работа гендерного направления со школьниками и учителями в Украине проводится. Хотя, бесспорно, ее содержание, систематичность и уровень организации требует усовершенствования, в том числе и в плане учета категории самих школьников по возрастному, половому или социальному признаку (из неполных семей).

Ключевые слова: гендерное воспитание, гендерная культура, гендерные лаборатории, гендерные студии, гендерный театр.

SYNIAKOVA VIRI. *Implementation process gender socialization of adolescent girls from single-parent families.*

The article approaches to the process of gender socialization of adolescent girls from single-parent families. Detailed study of the benefits of the experience of gender education in Ukraine socialization of young girls by analyzing actual teaching of gender socialization of this category of customers. The basic types of methodological assistance on gender education of children of different age groups and students. The features of social and educational work on gender education in Ukraine. The characteristic trends of gender education in Ukraine in need is social and educational support and job leading areas of gender education in Ukraine. The characteristic of certain forms of work on gender-based adolescent girls from single-parent families. Reads as follows: gender diverse work orientation of students and teachers held in Ukraine. Although, of course, its content, and the level of systematic organization needs improvement, particularly in terms of taking into account the category most students by age, sex or social origin (from single-parent families).

Keywords: gender education, gender culture, gender laboratories, gender studies, gender theater.

УДК 37.013.42

Степанова О.А.

ПРЕВЕНЦІЯ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ У МЕЖАХ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті розглядається проблема психічного здоров'я сучасних підлітків. Основну увагу звернено на дівчат-підлітків, значна кількість яких сьогодні схильна до виявів адиктивної поведінки у формі дисморфоманії. Основна частина статті присвячена дослідженню причин виникнення таких станів у дівчат-підлітків та наслідків, до яких вони можуть призвести. Через опитування респондентів встановлено ставлення дівчат до своєї зовнішності, досліджено стереотипи їх поведінки. Також представлений матеріал репрезентує напрями превентивної роботи з попередження дисморфоманії у дівчат-підлітків в межах діяльності шкільної психологічної служби.

Ключові слова: превенція, дівчат-підлітки, адиктивна поведінка, дисморфоманія.

Рівень розвитку цивілізації, культури й духовності суспільства оцінюється за способами створювати умови для збереження й укріплення здоров'я його членів. Останнім часом викликають тривогу підлітки, які живуть в епоху соціальної нестабільності в Україні, що зумовлює зростання кількості неповнолітніх з проблемами психічного здоров'я. Серед них вагому частку складають дівчата-підлітки з депресивними станами.

Відомо, що Україна є лідером серед європейських країн за кількістю депресій – 9,1% населення, а підліткових депресій – 5-6%. Поширеність депресії у підлітків має тенденцію до збільшення, а середній вік тих дітей, у кого виявляють симптоми цього розладу, зменшується. За прогнозами науковців, до 2020 р. депресія вийде на друге